

UTICAJ DRUŠTVENO-EKONOMSKIH PROMENA NA JEZIK

Ivana Zorica*

Sažetak: Posmatranjem jezika i društva s lingvističkog stanovišta ukazuje se na uticaj društva na promenu jezika, koja je uočljiva u razvoju jezičkog sistema nekog živog jezika. Nauka koja se bavi proučavanjem reči naziva se leksikologija. Klasifikacijom leksike u vremenskoj ravni posebno će biti reči o neologizmima. Društvo za nemački jezik bira od 1977.god. u Vizbadenu, Nemačka, reč godine, koja se bira po frekventnosti korišćenja u medijima. U radu su dati primeri (od 1996. do 2008. god.) na kojima se utvrđuje u kojoj meri pored ostalih naročito društveno-ekonomski faktori imaju uticaja na nastajanje novih reči.

Cljučne reči: jezik, društvo, leksikologija, neologizam, nemački

Abstract: By observing language and society, the influence of society on language alternation can be depicted that is apparent in the development of language system of the existing language. The science that studies words and their meaning is lexicology. By classifying lexicon in time plain, particular attention will be given to neologisms. The society for German language, based in Wiesbaden - Germany, since 1977 selects German word of the year, which is chosen based on the frequency of its use in the media. Within this paper examples are provided (from 1996 to 2008) that suggest to what extent social-economics factors, beside other factors, have influence on emergence of new words.

Key words: language, society, lexicology, neologism, german

Uvod

Ako se jezik posmatra kao društvena tvorevina, onda je evidentno da je postojanje jezika usko povezano sa postojanjem određene društvene zajednice. Faze razvoja društva, uticaji drugih društvenih zajednica kao i migracije bitno utiču najpre na razvitak jezičkog fonda pojedinca, a onda imenovanjem globalne pojave za dato društvo i na razvitak jezika celog društva. U zavisnosti od stepena razvijenosti i značaja određenih pojava za društvo i jezik će se razvijati u određenom pravcu novonastalih promena.

Jezik i društvo

Da bismo utvrdili odnose između jezika i društva, poći ćemo od jedne od mnogobrojnih definicija jezika. U zavisnosti od posmatranja jezika kao psihološkog, semiološkog, neurološkog, kulturološkog ili nekog drugog fenomena, definicije jezika su različite. Ovde smo se opredelili za sledeću definiciju: „Jezik je veoma složen sistem znakova (sa pravilima za njihov izbor, kombinovanje i upotrebu) pomoću kojih se ljudi u određenoj društvenoj zajednici međusobno sporazumijevaju, iskazuju jedni drugima svoje misli i osjećanja i obilježavaju se kao pripadnici upravo te zajednice, ili pak ove ili one društvene grupe u okviru nje.“¹ Jezik ima tri funkcije: komunikativnu (sporazumevanje), ekspresivnu (izražavanje) i simboličku (obeležavanje). Ipak treba istaći da je osnovni zadatak prirodnog ljudskog jezika da služi kao sredstvo za sporazumevanje kolektivu čija je svojina.² Ne postoji jezik koji se ne posmatra kao organizovan skup jedinica i pravila koji se koriste u funkciji međusobnog sporazumevanja članova određenog društva. U ljudskoj prirodi leži potreba za sporazumevanjem i opštenjem kako sa članovima datog društva tako i sa članovima drugih društava.

---

* Ivana Zorica, nastavnik stranog jezika, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad, Srbija

¹ M. Šipka, *Kultura govora*, Prometej, Novi Sad, 2006, str. 19

² M. Radovanović, *Sociolingvistika*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1979, str. 9

I društvo i jezik podložni su promenama u vremenskoj ravni, pa se tako u lingvistici često govori o nejezičkim faktorima koji utiču na promenu jezika. U prvom redu misli se na društvene promene koje utiču i na promene u jeziku. Ako se svet posmatra kao „globalno selo zbog“ razvoja komunikacije kako preko medija tako i preko interneta, onda uočavamo i uticaje tog razvoja na jeziku preko političkih, ekonomskih, kulturnih, tehnoloških i dr. promena kojih postajemo svesni kao članovi društva.

„Jezičke promene nemaju krajnjeg cilja u nekom apsolutnom smislu, jer jezik u svom prilagođavanju nikad ne stiže u neko idealno završno stanje posle koga ne bi više bilo nikakvih promena; ovako nešto je nezamislivo iz prostog razloga što u takvo stanje ne stiže ni svet u kojem jezik postoji i o kojem se jezikom govori.“³ Cilj promena na kojim se zasniva formalna organizacija jezika jeste na što ekonomičniji način iskazati date društvene promene. Koliko će se jezik neke društvene zajednice menjati zavisi od brzine kojom se i sama društvena zajednica menja. Iz toga proizilazi da jezik služi za opisno dočaravanje promena društvenih tekovina. Jezička sposobnost se primarno ostvaruje u govoru, a sekundarno u pisanju, te zbog toga „pisani jezik po pravilu se menja sporije od govornog, a formalni stilovi izražavanja sporije od neformalnih.“⁴

Trebalo bi istaknuti da su jezičke promene po pravilu evolutivne, a proizvodi takvih procesa evidentni su u rečničkom fondu jezika, gde se na najlakši način mogu uočiti promene rečnika i jezičko definisanje pojava, pojmova i značenja bitnih za društvenu zajednicu.

Leksikologija

„Promene jezika, usvajanje novih, afirmacija zaboravljenih, starih reči, preuzimanje tuđih reči (‘tuđica’), pokazatelji su promena unutar jedne zajednice ili kulture.“⁵ Nauka koja je deo nauke o jeziku, a koja se bavi rečju naziva se leksikologija. Sve reči književnog standardnog jezika javljaju se u određenim sferama upotrebe i u određenim funkcionalnim stilovima leksike. Ako reči podelimo po vremenskoj klasifikaciji, onda razlikujemo sledeće kategorije reči:⁶

- Arhaizme – reči koje su prestale da se upotrebljavaju u savremenom jeziku jer su zamenjene drugim rečima za označavanje istih pojava, predmeta, osobina;
- Zasterale reči - koje se koriste od pripadnika starije populacije nekog društva, ali ne i od ostalih jer su za date reči u medjuvremenu nastali sinonimi koji su u upotrebi;
- Istorizmi – su one reči koje su se prestale da upotrebljavaju u savremenom jeziku sa prestankom upotrebe predmeta i pojava koje su označavale;
- Ponovno oživljene reči – reči koje su izašle iz upotrebe, pa se opet posle nekog vremena vratile u upotrebu;
- Neologizmi – su nove reči kojima se obično zamenjuju pozajmljenice (iz drugih jezika) ili koje se grade za označavanje novih predmeta, odnosno pojava, a da pri tom nisu ušle u najopštiju upotrebu;
- Pomodne reči – su reči koje se u određenom trenutku često i rado koriste, ali nemaju nikakvo društveno značenje, već opšte.

Neologizmi i primeri iz nemačkog jezika za reč godine

Kao što je u prethodnom delu već rečeno, neologizmi služe za imenovanje novih predmeta, pojava u društvu. Javljaju se u svim oblastima, ali naročito u naučnotehničkim disciplinama, ali i u svakodnevnom savremenom jeziku. „Masa neologizama nastaje, jer se nove pojave u najširem smislu moraju imenovati.“⁷ Ponekada ni rečnici ne mogu održati potpuni korak sa nastankom novih reči. Neologizmi u nekom jeziku ulaze u rečnik pretraživanjem korpusa rečnika u člancima iz novina i časopisa, romana, govora i drugih

³ R. Bugarski, *Jezik u društvu*, Čigoja štampa, Beograd, 2004, str. 40

⁴ Isto, str. 49

⁵ D. Koković, *Pukotine kulture*, Prosveta, Beograd, 1997, str. 190

⁶ S. Czichocki, P. Mrazović, *Lexikologie der deutschen Sprache*, Radovi Instituta za strane jezike i književnosti, Novi Sad, 1983, str. 121-124

⁷ Fleischer, W., *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*, Veb Bibliographisches Institut, Leipzig, 1974, str. 14

pisanih dokumenata iz kojih se ne izdvajaju samo reči, već reči u kontekstu. Frekventnost nekog neologizma, utiče na ulazak te reči u rečnik standardnog jezika.

Nemački jezik kao i svaki drugi živi jezik podložan je promenama. Društvo za nemački jezik od 1977.god. u Vizbadenu bira reč godine, i to po kriterijumu najkarakterističnije reči u prethodnoj godini na osnovu podataka iz medija. Isto tako u Nemačkoj se „ne“ – reč godine bira od 1991. godine i ovom izabranom rečju za svaku godinu označava se najnezgrapnija reč te godine. U Austriji se ovaj izbor vodi od 1999. godine, a u Švajcarskoj od 2003. godine.

U tabeli ćemo samo prikazati retrospektivu reči godine od 1996. do 2008. godine, sa posebnim interesovanjem koliko društveno-ekonomski faktori utiču na stvaranje neologizama u Nemačkoj.

Tabela 1: Reč godine u Nemačkoj

godina	Reč na nemačkom	Prevod na srpski	objašnjenje
2008	Finanzkrise	finansijska kriza	Reč je nastala pojavom krize u Americi 2007. god., koja se 2008. god. proširila i na Evropu.
2007	Klimakatastrophe	Klimatska katastrofa	Reč je nastala nizom medijskih kampanja za zaštitu životne sredine.
2006	Fanmeile	Milja fanova	Reč je nastala za vreme Svetskog prvenstva u fudbalu u Nemačkoj, kada su navijači koji nisu uspeli da budu na stadionu, gledali prenos utakmica na bilbordima na ulicama.
2005	Bundeskanzlerin	Savezna kancelarka	Reč je nastala izborom Angele Merkel za saveznu kancelarku, jer do tada na toj funkciji nije nikada bila neka žena.
2004	Hartz IV	Socijalna pomoć i pomoć za nezaposlene	Reč je nastala po izumitelju ovakvog programa, Peteru Harcu, i kako je to četvrti program za nezaposlene i one kojima treba socijalna pomoć, dobio je taj naziv. Inače je izazvao najjače reakcije u Nemačkoj.
2003	das alte Europa	Stara Evropa	Reč je nastala učestalim poređenjem „nova Amerika“ (napredna ekonomski) naspram stare Evrope (koja ekonomski slabi).
2002	Teuro	evro	Reč je nastala zbog vidnog poskupljenja prilikom prelaska sa marke na evro (na nemačkom teuer znači

			skup, -o)
2001	der 11. September	11. septembar	Reč je nastala posle terorističkog napada u Njujorku.
2000	Schwarzgeldaffäre	afera sa ilegalnim novcem	Reč je nastala posle afere ilegalnih donacija stranke CDU na čelu sa Helmutom Kolom.
1999	Millenium	milenijum	Reč je često korišćena u iščekivanju raznih dešavanja u novom milenijumu.
1998	Rot-Grün	Crveno-zeleni	Reč je nastala stvaranjem koalicije Socijalno demokratske partije i Partije zelenih.
1997	Reformstau	zastoj u reformama	Reč je nastala kao kritika u zastoj reformi koje je trebalo da budu obavljene.
1996	Sparpaket	paket štednje	Reč je nastala kao određen program štednje i ima negativnu konotaciju.

Izvor: http://www.duden.de/deutsche_sprache/sprachberatung/wort_unwort/deutschland/index.php

Iz tabele možemo zaključiti da od dvanaest reči odabranih za reč godine u periodu od 1996 do 2008. godine, čak polovina vodi poreklo od društveno-ekonomskih činilaca ili pojava u ovom periodu.

Zaključak

Povezanost jezika i društva je neosporna. Društvene promene nalaze svoj opis u jezičkom registru svakog živog jezika. Trajnost promene utiče i na to da li će se neologizam posle nekog vremena naći u standardnom rečniku jezika. Na primeru nemačkog jezika ukazano je na to u kojoj meri društveno-ekonomski faktori utiču na stvaranje novih reči od kojih po učestalosti pojavljivanja u medijima bude svake godine birana reč i „ne“-reč godine. Analiza perioda od 1996. do 2008. god. ukazuje na to da je polovina biranih reči godine u registru nemačkog jezika nastala usled društveno-ekonomskih faktora, koji u nemačkom društvu očigledno igraju značajnu ulogu.

Literatura

- [1] Bugarski, R., (2004) *Jezik u društvu*, Beograd, Čigoja štampa
- [2] Czichocki, S., Mrazović, P., (1983) *Lexikologie der deutschen Sprache*, Novi Sad, Radovi Instituta za strane jezike i književnosti
- [3] Fleischer, W., (1974) *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*, Leipzig, Veb Bibliographisches Institut
- [4] Koković, D., (1997) *Pukotine kulture*, Beograd, Prosveta
- [5] Radovanović, M., (1979) *Sociolingvistika*, Beograd, Beogradski izdavačko-grafički zavod
- [6] Šipka, M., (2006) *Kultura govora*, Novi Sad, Prometej
- [7] http://www.duden.de/deutsche_sprache/sprachberatung/wort_unwort/deutschland/index.php